

«ԻՆՏԵՐԱԿՏԻՎ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄ» ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ 2022

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԹԵՍԱ	Գոյական անդամի լրացումների ուսուցումը
ԱՌԱՐԿԱ	Հայոց լեզու
ՀԵՂԻՆԱԿ	Մարզարիտ Համբարձումյան
ՄԱՐԶ	Արարատ
ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆ	Արամ և Հասմիկ Կարամանուկյանների անվան Թիվ1 միջնակարգ դպրոց ՊՈԱԿ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ	2
ԳՈՅԱԿԱՆԱԿԱՆ ԱՆԴԱՄԻ ԼՐԱՑՈՒՄՆԵՐԻ	
ՈՒՍՈՒՑՈՒՄԸ.....	5
ՈՐՈՇԻՉ.....	6
ՀԱՏԿԱՑՈՒՑԻՉ.....	10
ԲԱՑԱՀԱՅՏԻՉ.....	12
ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ.....	17
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ	18

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Ժամանակակից կրթական համակարգում անհրաժեշտություն է առաջանում նորովի մոտեցում հանդես բերել լեզվի ուսուցման մեթոդաբանության նկատմամբ։ Նոր տեխնոլոգիաների և համացանցի օգտագործումը զգալիորեն ընդլայնում է ուսումնական նյութի որոնման, հաղորդման և յուրացման հնարավորությունները։

Ներկայումս ուսուցչն վերապահվող կարևորագույն խնդիրներից մեկը կրթության բովանդակության կազմակերպումն է։ Այդ գործնթացում ուսուցիչը մի շարք այլ գործոնների հետ պետք է հաշվի առնի նյութի մատուցումը։ Մատուցման նպատակադրումը պետք է լինի աշակերտակենտրոն, այսինքն՝ նպատակը պետք է լինի գիտելիքների, հմտությունների, վերլուծական մտածողության և այլ որակների զարգացումը, ոչ թե սույն տեղեկատվություն հաղորդելը։

Սույն հետազոտական աշխատանքի թեման է՝ «Գոյականական անդամի լրացումների ուսուցման ուսուցումը»։ Թեման արդիական է այն առումով, որ սովորողները հասարակական կյանքում հաճախ հանդիպում են լեզվական սխալների և լեզվական կանոնների խաթարումների, որոնք վերաբերում են նախադասության անդամների անհամաձայնությանը, սխալ խնդրառությանը, խոսքի տրամաբանական և սխալ կառուցվածքին, նախադասությունների անդամների սխալ շարադասությանը, տրոհվող անդամների ոչ ճիշտ կետադրությանը, դրանց արտաքերական հնչերանգային սխալներին և այլն։

Աշխատանքի նպատակն է զարգացնել հաղորդակցական հմտություններ, տեսնել նախադասության գլխավոր և երկրորդական անդամների շարադասության ոճական հնարավորությունները, խոսքում կիրառել դրանք։ Զարգացնել ճանաչողական որակներ՝ ընկալել նախադասության երկրորդական անդամներ որպես ճշգրտող, բացահայտող, բնութագրող միավորներ։

Վերջինս հետապնդում է հետևյալ խնդիրները։

- հասնել այն բանին, որ աշակերտը կարողանա տարբերակել որոշիչը հատկացուցչից
- տեքստի վրա տարվող գործնական աշխատանքի միջոցով ամրապնդել զայականական անդամնի լրացումների մասին ունեցած գիտելիքները
- տարբեր բնույթի տեքստերի շարահյուսական վերլուծության միջոցով զայականական անդամի լրացումների մասին ունեցած գիտելիքները վերածել հմտության
- վերացնել աշակերտների բանավոր խոսքում հաճախ հնչող սխալները, ինչպես նաև ճիշտ կետադրել գրավոր խոսքը

Զարգացնել հաղորդակցական հմտություններ՝ ճիշտ համաձայնությամբ կիրառելով ենթական և ստորոգյալը։

Ստանալ բառակապակցություններ՝ տրված բառերին ավելացնելով որոշիչներ։

ԳՈՅԱԿԱՆԱԿԱՆ ԱՆԴԱՄԻ ԼՐԱՑՈՒՄՆԵՐԻ ՌԵՍՈՒՑՈՒՄԸ

Նախադասությունը, իբրև լեզվական միավոր, կազմված է լինում մեկ կամ մի քանի բառերից, որոնք որոշակի կապի ու հարաբերության մեջ մտնելով, ձևավորում են այն և վերածվում նախադասության անդամների կամ միավորների: Սակայն նախադասության կազմում հանդես եկող ամեն բառ դեռևս նախադասության անդամ չէ: Նախադասության անդամի համար կարևոր է նրա՝ շարահյուսական ինքնուրույն պաշտոն կատարելը: Հստ Ս. Աբրահամյանի՝ նախադասություն կազմող այն բառերն ու բառակապակցությունները, որոնք շարահյուսական ինքնուրույն պաշտոն են կատարում, կոչվում են նախադասության անդամներ:

Նախադասության ձևավորման գործում բոլոր անդամները միատեսակ դեր ու նշանակություն չունեն: Որոշ անդամներ էական դեր են կատարում մյուսների համեմատությամբ, այդ պատճառով նրանց առկայությունը պարտադիր և անհրաժեշտ է նախադասության ձևավորման գործում:

Լեզվի շարահյուսական մակարդակի հիմնական առանցքը պարզ նախադասությունն է՝ իր գլխավոր ու երկրորդական անդամներով և մեկ ստորոգումով: Այսինքն՝ նախադասությունը կազմվում է բառերով ու բառակապակցություններով, իսկ բառերը ձևաբանական մակարդակի միավորներ են՝ խոսքի մասերը, որոնք նախադասության մեջ արդեն դառնում են անդամներ՝ ենթակա, ստորոգյալ, որոշիչ, հատկացրուցիչ, բացահայտիչ և բայական անդամի լրացումներ՝ խնդիրներ ու պարագաներ:

Շարահյուսական մակարդակում նախադասության անդամները բաժանվում են երկու խմբի՝

ա/ գլխավոր,

բ/ երկրորդական:

Գլխավորները նախադասության ստորոգումային անդամներն են՝ ենթական ու ստորոգյալը:

Ենթական նախադասության այն անդամն է, որին դիմավոր [բայով](#) վերագրվում է որևէ հատկանիշ: Ենթական դրվում է [ուղղական հոլովով](#) և պատասխանում է *n ՞ ովքէ՞ ր, ի ՞նչ(ը), ինչէ՞ ր(ը)* հարցերին:

Ստորոգյալը նախադասության այն անդամն է, որն արտահայտում է հատկանիշ և այն դեմքով վերագրում ենթակային:

Ստորոգյալը պատասխանում է *ի ՞նչ է անում (ի ՞նչ է արել, անելու...), ի ՞նչ է լինում, ինչպիսի՞ն է, ի ՞նչ է, ո՞վ է, ո՞ն է, որքա՞ն է* և նման հարցերի:

Ստորոգյալին վերաբերող հարցերը պայմանավորված են նրանով, թե ինչ հատկանիշ է վերագրվում ենթակային:

Ենթակայի արտահայտություն

Ենթական արտահայտվում է՝

- **գոյականով**, որը կարող է լինել անձ, իր, երևույթ, հասկացություն և այլն:

Օրինակ՝ Վրնջում էին *ձիերը* մետաղածայն և երկարածոր (Ակսել Բակունց):

- **Այն բռնը դերանուններով**, որոնք մատնացույց են անում անձ կամ իր:

Օրինակ՝ Ե՛վ դժբախտ է նա, և՛ մեռած, *ով* երգ չի հասկանում, չի սիրում (Ավետիք Խսահալյան):

- **Փոխանուն ածականով**, այսինքն՝ ածականը պետք է պարտադիր հոդ ստանա և գործածվի գոյականաբար.

Օրինակ՝ Բառարանները նման են ժամացույցի, *ամենալավը* չի կարող ամենից ճիշտը լինել, *ամենավատը* չինելուց լավ է (անզլ. ասացվածք):

- **Փոխանուն թվականով՝**

Օրինակ՝ Երեքը ներս մտան անմիջապես, իսկ երկուսը սպասեցին դրսում:

- **Բայի անդեմ ձևերով՝ անորոշ, ենթակայական և հարակատար դերբայներով.**

ա) **անորոշ դերբայով.**

օրինակ՝ *Աղոթելլ* նրա միակ միսիթարությունն էր այդ ծանր պահին:

բ) **փոխանուն ենթակայական դերբայով.**

օրինակ՝ *Պտուղդ քաղող* չկա, մասրենի՝, սարի՝ մասրենի (Համո Սահյան):

գ) **փոխանուն հարակատար դերբայով.**

օրինակ՝ *Քնածը* այրպես էլ չիմացավ մեր դուրս գնալը:

- **Բառակապակցությամբ՝**

Օրինակ՝ *Սերը քանդելլ* եկեղեցի քանդելուց վատ է (ժող.):

Նախադասությունը կարող է ունենալ նաև բազմակի ենթականեր: Օրինակ՝ Նրա ծանր հառաջանքները, *ողբը, հեծկլտանքը* կտրատում էին սիրտս:

Ստորոգյալի արտահայտություն և տեսակներ

Ստորոգյալն արտահայտվում է դիմավոր բայաձևով:

Ստորոգյալը լինում է երկու տեսակ՝ պարզ և բաղադրյալ:

Պարզ ստորոգյալ

Պարզ է այն ստորոգյալը, որն արտահայտված է խոնարհված բայով:

Օրինակ՝ Խումբը երգում է: Օրը բացվեց:

Պարզ ստորոգյալն արտահայտվում է՝

- բայի բոլոր եղանակների ժամանակային բոլոր ձևերով՝ *օրինակ*՝ Այդ հոյակապ տունը այժմ ներկայացնում էր մի տխուր տեսարան:
- Բայի կրկնությամբ՝ *օրինակ*՝ Լինում է, չի լինում, մի հրաշք երկիր է լինում:
- Հարադրավոր բայերով, ինչպես Անահիտը վեր կացավ և իր տեղը զիջեց ընկերուին:

Բաղադրյալ ստորոգյալ

Բաղադրյալ է այն ստորոգյալը, որն արտահայտված է որևէ [խորի մասով](#) և դիմավոր բայով, օրինակ՝ Աղջիկը գեղեցիկ է:

Բաղադրյալ ստորոգյալի մաս կազմող խորի մասը կոչվում է **ստորոգելի**, իսկ դիմավոր բայը՝ **հանգույց**: Ստորոգելին արտահայտվում է [գոյականով](#), [ածականով](#), [թվականով](#), [դերանունով](#), [դերքայով](#) և դիմավոր բայի՝ հանգույցի հետ կազմում է բաղադրյալ ստորոգյալ:

Որպես հանգույց հանդես է գալիս եմ բայը, օրինակ՝ Արդեն ժամը *հինգն* է:

Որպես հանգույց կարող են հանդես գալ նաև *լինել, դառնալ, թվալ* և մի քանի այլ բայեր:

Պարզ ստորոգյալներում հն կոչվում է **օժանդակ բայ**, իսկ բաղադրյալ ստորոգյալներում՝ **հանգույց**

Ենթակայի և ստորոգյալի համաձայնություն

Ենթական և ստորոգյալը նախադասության մեջ սովորաբար իրար համաձայնում են թվով և դեմքով:

Ենթակայի և ստորոգյալի շարադասություն

Նախադասության մեջ առաջինը դրվում է ենթական, հետո՝ ստորոգյալը:

Նման [շարադասությունը](#) կոչվում է **ուղիղ շարադասություն**: *Օրինակ*՝ Տարիներ անցան:

Իսկ եթե ստորոգյալն ընկնում է ենթակայից առաջ, ապա շարադասությունը կոչվում է **շրջուն**: *Օրինակ*՝ Անցան տարիներ:

Այս երկու կարգի շարադասությունն էլ ընդունելի է և ճիշտ, այսինքն՝ ենթակայի և ստորոգյալի շարադասությունն ազատ

---

1 Ա. Աբրահամյան, Ժամանակակից հայերենի քերականություն, Ե., 1969, էջ 285-288

Երկրորդական անդամները բաժանվում են երկու խմբի. մի խումբը լրացնում է նախադասության՝ գոյականով արտահայտված ցանկացած անդամի / ենթակա, վերադիր, խնդիր ու պարագա/ և կոչվում է գոյականական անդամի լրացումներ, որոնք են՝որոշիչ, հատկացուցիչ, բացահայտիչ: Իսկ երկրորդ խումբը լրացնում է խոնարհված բայ-ստորոգյալին կամ անկախ դերբայներին և կոչվում է բայական անդամի լրացումներ: Դրանք են՝ խնդիրներն ու պարագաներն իրենց տեսակներով:

Գոյականական անդամի լրացումների ուսուցման գործընթացում շեշտադրվում են սովորողների որոնողական-հետազոտական աշխատանքները և նրանց ինքնուրույնության խթանումը: Համբ բնագրերի, տեքստային աշխատանքների կողքին աշակերտներին առաջադրվում են նաև խմբագրական, ստեղծագործական բույրի առաջադրանքներ՝ քերականական գիտելիքների կիրառումով:

Գոյականական անդամի լրացումների ուսուցման գործընթացում կիրառվում են մի շարք ժամանակակից մեթոդներ, ինչպիսիք են Տ-աձև, Մ-աձև աղյուսակ, հինգ րոպեանոց շարադրանք, մտագրոհ, Վենի դիագրամ, ԳՈՒԱ և այլն:

ՈՐՈՇԻՉ

Որոշիչը նախադասության՝ գոյականով կամ գոյականաբար առնված այլ խոսքի մասով արտահայտված որևէ անդամի որակական, քանակական, վիճակային կամ նման հատկանիշներ արտահայտող անդամն է: Նա պատասխանում է ինչպիսի՝, որպիսի՝, ո՞ր, որքա՞ն, ինչքա՞ն, ո՞րերորդ, քանի՞երորդ, իսկ բացառական և գործիական հոլովով դրված որոշիչները պատասխանում են ինչի՞ց, ինչո՞վ հարցերին:

Որոշիչ ունեցող անդամը կոչվում է որոշյալ: Որոշչի պաշտոնով ամենից առաջ հանդես են զայիս հատկանշային իմաստ արտահայտող խոսքի մասերը՝ ածականը, թվականը, սրանց հարաբերակից դերանունները: Ընդ որում, դրանք որոշչի պաշտոն են կատարում հիմնականում իրենց բուն նշանակությամբ, առանց փոփոխության,

իրենց սկզբնական կամ ուղիղ ձևով՝ բացառությամբ գոյականների, որոնք կարող են որոշիչներ դառնալ նաև թեք հոլովներով՝ բացառականով և գործիականով: Մյուս խոսքի մասերը որոշիչ կարող են դառնալ միայն ինքնանվանողական արժեքով գործածվելիս: Որոշիչ դառնում են նաև դերբայները(անորոշ, հարակատար, ենթակայական), մակրայները, գոյականը՝ նման, պես կապերի հետ, ինչպես նաև բառակապակցությունները:

Օրինակներ

- Առավոտյան ծովը բրոնզե հալոցքի պես տարութեր էր լինում:
- Սիմինդրի երկար տերևները թրերի նման քսվում էին իրար:
- Առաջին ձիավորը աչքը պարիսպներից չէր հեռացնում:
- Կաքավարերդի քարափով բարձրանում էին երեք ձիավոր:
- Դուան մոտ զրնզացին Սոնայի շալե շապիկի արծաթ սուրմանները:
- Ծովափին սև թափիշե գլխարկով կինը հովանոցի ծայրով ավազի վրա նշաններ էր անում:
- Կուշտ կերած մեր ձիերը արագ քայլերով բարձրանում էին:

Որոշիչները Բակունցի ստեղծագործություններում վկայում են նրա խոսքի հուզականության, զգացմունքի առատության և գեղեցկության մասին, որոնք նրա ստեղծագործությունները դարձնում են ձոխ, գեղեցիկ, գունագեղ մի կտավ: Հարկ է նշել, որ Բակունցի արձակում որոշիչները մեծամասամբ մակդիրներ են, որոնք պատկերավոր են դարձնում խոսքը:

Հայտնի է, որ բոլոր մակդիրները որոշիչներ են, իսկ ամեն որոշիչ չէ, որ մակդիր է: «Մակդիրը լեզվի պատկերավորման միջոց է, այլաքերության տեսակ, ոճական այնպիսի հնարանք, որի միջոցով տրվում է առարկայի, երևույթի, երբեմն նաև գործողության ոչ թե հիմնական ու բնորոշ տրամաբանական տարրերակիչ հատկանիշը, այլև նրա գեղարվեստական, պատկերավոր, գեղագիտական բնութագրությունը»: Սրանց հիմնական հատկությունն այն է, որ ունեն փոխարերական իմաստ: Մակդիրների պատկերավորությունն ու ուժգնությունը հաճախ պայմանավորվում են նրանց անսպասելի կիրառությամբ:

Օրինակ՝

- Այգում երիտասարդ կեռասենիները մըսում էին:
- Հնաձած արտերի վրա իջել էր պայծառ տիսրություն:

Որոշիչ կետադրությունը

Որոշիչները որոշյալի նկատմամբ կարող են լինել նախադաս և վերջադաս: Վերջադասի դեպքում շարադասությունը կոչվում է շրջուն: Ի տարրերություն սովորական շարադասության, որի դեպքում ենթական դրվում է ստորոգյալից առաջ, լրացումը՝ լրացյալից, շրջուն շարադասության դեպքում ստորոգյալը գործածվում է ենթակայից առաջ, իսկ լրացումները, այդ թվում և որոշիչը, դրվում են լրացյալներից հետո: Այս երևույթը ոճական առումով ավելի ինքնատիպ, հետաքրքիր ու բազմազան է դարձնում գրողի ոճը: «...Շրջուն շարադասությունը ասացվածքը բանաստեղծական է դարձնում, խոսքին եռանդ և հաստատուն, ազնիվ ընթացք է տալիս այն ժամանակ, երբ գործ է ածվում հարմար, տեղին և բնականորեն, լեզվի ոգու համեմատ, թե չէ անբնական շեղումները լեզուն միայն երկդիմի, մութն են դարձնում և զրկում սովորական խոսքի կենդանությունից ու կորովից»:

Նախադաս դիրքում որոշիչը չի տրոհվում: Վերջադաս որոշիչը որոշյալից բաժանվում է բութով, իսկ նախադասության մյուս անդամներից՝ ստորակետով: Այն չի տրոհվում, եթե արտահայտված է մեկ բառով: Տրոհվում են նաև համասեռ որոշիչները.

Բերենք տրոհվող վերջադաս որոշիչի օրինակներ.

- Կային հազար գույնի ձիեր՝ ործ, էզ, ծանրած և ծեր:
- Մի կապտավուն ձի՝ երկար, ծալեծալ բաշով, բոլոովին մերկ, կատադած վագում էր իրապարակով: Որոշիչը որոշյալի հետ կապակցվում է առդրությամբ՝ անկախ որոշյալի ձևից, որոշիչը միշտ մնում է անփոփոխ:

Որոշիչ թեմայի ուսուցման ավարտին կարելի է հանձնարարել ստեղծագործական բնույթի տարբեր առաջադրանքներ, որոնց դեպքում աշակերտը կկարողանա կիրառել իր անցած քերականական գիտելիքները՝

. տեքստում գտնել որոշիչները, դրանք փոխարինել հոմանիշներով

. տեքստից դուրս գրել որոշիչները և որոշել դրանց խոսքիմասային պատկանելությունը

. տեքստում գտնել հետադաս որոշիչները և կետադրել

. կազմել նախադասություններ մակդիր-որոշիչներով:

Աշակերտը կիմանա՝

. որոշիչ-որոշյալի տեղը նախադասության մեջ, շաադասությունը և կետադրությունը

. որոշիչ արտահայտությունը

. որոշիչ մակդիրային դերը նախադասության մեջ

. բազմակի կամ ծավալուն հետադաս որոշիչների կետադրությունը:

ՀԱՏԿԱՑՈՒՅԻՉ

Գոյականով արտահայտված ենթակայի կամ նախադասության այլ անդամի պատկանելությունը, հատկացումը, վերաբերումը սերումն ու ծագումը ցույց տվող լրացումը կոչվում է հատկացուցիչ: Հատկացուցիչ ունեցող անդամը կոչվում է հատկացյալ: Հատկացուցիչը դրվում է սեռական հոլովով և պատասխանում է ու՞մ, ինչի՞, ինչերի՞ հարցերին, որոնք տրվում են հատկացյալի հետ: Արևելահայերենում հատկացուցիչը որոշիչ հոդ չի ստանում: Նա ստանում է միայն U, T ստացական հոդերը և դրվում է սեռական հոլովով:

Հատկացուցիչը տարբերվում է որոշիչով ու բացահայտչով նրանով, որ հատկացուցչով ավելի բազմազան հարաբերություններ են դրսևորվում, քան նրանցով: Ամենից առաջ հատկացուցիչ են դառնում գոյականները և ցույց տալիս այն առարկան, որին պատկանում է մի բան: Հատկացուցիչը ցույց է տալիս և այլ հարաբերություններ, որոնց մեջ դարձյալ այս կամ այն չափով զգացվում է պատկանելության նշանակությունը:

Հատկացուցիչը արտահայտվում է նաև դերանունով, գոյականաբար հանդես եկող ածականով, թվականով, անորոշ, հարակատար, ենթակայական դերբայներով:

Ն. Տողանյան, Թ. Թովմասյան, Լ. Գրիգորյան, Մեթոդական ձեռնարկ, Երևան, 2012 Ս.

Աբրահամյան, Ն. Պառնապյան, Հ. Օհանյան, Խ. Բաղդկյան, Ժամանակակից հայոց լեզու, հ. 3, Ե., 1976, էջ 196-207

Օրինակներ՝

- Կաքավաբեղի գլխին տարին բոլոր ամպ է նստում:
- Կինը հարցրեց մի ուրիշի տուն:
- Նրա կոշիկները կրնկակոյն էին անում խոտ ու ծաղիկ:
- Երկուսի տեսքից էլ երևում էր, որ քաղաքից են:
- Զոհվածների անունները գրված էին հուշատախտակին:

Հատկացուցչի կետադրությունը

Ժամանակից հայերենում հատկացուցիչը սովորաբար դրվում է հատկացյալից առաջ, սակայն այն գեղարվեստական խոսքում գործածվում է նաև շրջուն շարադասությամբ: Հատկացուցիչը հատկացյալից չի տրոհվում ոչ նախադաս, ոչ հետադաս դիրքերում: Նրանց տրոհումը կատարվում է այն ժամանակ, եթե հատկացյալը հատկացուցչից հեռանում է գոյականով սկսվող ծավալուն նախադաս որոշիչ ունենալու պատճառով: Այդ դեպքում հատկացուցչի վրա դվում է բութ: Հատկացուցիչը միշտ դրվում է սեռական հոլովով, հատկացյալի հետ կապակցվում է առդրությամբ:

Օրինակներ՝

- Սաղարթախիտ ծառերի տակ երևացին կնոջ՝ վառվորոն երանգներով փայլվլող մուգ կապույտ գլխաշորը, լազվարդ շապիկը:
- Մեսրոպ Մաշտոցի՝ Օշականում գտնվող համեստ շիրիմն այսօր էլ հայ ժողովրդի սրբություն սրբոցն է:

Հատկացուցիչ թեմայի ուսուցման ավարտին ևս կարելի է հանձնարարել ստեղծագործական բնույթի տարբեր առաջադրանքներ, որոնց դեպքում աշակերտը կկարողանա կիրառել իր անցած քերականական գիտելիքները՝

- . տրված գոյականները որպես հատկացուցիչ գործածել նախադասությունների մեջ
- . կազմել նախադասություններ՝ հատկացուցիչները արտահայտելով գոյականով, դերանունով, գոյականաբար գործածված այլ խոսքի մասերով
- . տեքստից դուրս գրել հատկացուցիչները և որոշել դրանց շարադասությունը (ուղիղ և շրջուն) .կետադրել տրված նախադասությունները:

ԲԱՑԱՀԱՅՏԻՉՐ ԳՈյականական անդամի լրացումներից է, որը լրացնում է գոյականով կամ գոյականաբար գործածված այլ խոսքի մատով արտահայտված որևէ անդամի:

Բացահայտիչը գոյականական անդամի լրացումներից է, որը լրացնում է լրացումներից տարբերվում է նրանով, որ բացահայտում է լրացյալը, պարզաբանում, ձգրտում, մասնավորում այն: Ի տարբերություն որոշի և հատկացուցի, որոնք քերականորեն չեն համաձայնում իրենց լրացյալների հետ, սրանց կապակցության եղանակը համաձայնությունն է. բացահայտիչը դեմքով, թվով և հոլովով, հաճախ նաև հոդառությամբ համաձայնում է բացահայտյալի հետ: Բացահայտյալի դեմքը, թիվը, հոլովը պարտադրում են բացահայտչին, և նա կախվածության մեջ է գտնվում առաջինից:

Նախադասության այն անդամը, որ բացահայտում, պարզաբանում է լրացյալը՝ մասնավորեցնելով, որոշակիացնելով այն և քերականորեն համաձայնում է նրա հետ, կոչվում է բացահայտիչ:

Բացահայտիչ ունեցող անդամը կոչվում է բացահայտյալ:

Բացահայտիչը լինում է նախադասության ցանկացած անդամի լրացում և պատասխանում է նույն անդամին տրվող հարցին: Բացահայտիչը որոշից և հատկացուցից տարբերվում է նաև նրանով, որ եթե վերջիններս իրենց լրացյալների նկատմամբ կարող են ունենալ և՛ նախադաս, և վերջադաս կիրառություն, ապա բացահայտչի շարադասությունը կայուն է, այսինքն՝ բացահայտիչը միշտ դրվում է բացահայտյալից հետո: Նրանց տեղերը փոխելիս փոխվում է պաշտոնը. բացահայտիչը դառնում է բացահայտյալ, իսկ բացահայտյալը՝ բացահայտիչ: Այսպիսով՝ բացահայտիչն ունի քերականական կայուն ձևավորում՝

ա/ ունի կայուն շարադասություն,

բ/շարադյուսական կապակցության եղանակը համաձայնությունն է,

գ/ տրոհումը պարտադիր է, ունի հնչերանգային դադար:

Բացահայտիչը լինում է երեք տեսակ՝

Ն. Տողանյան, Թ. Թովմասյան, Լ. Գրիգորյան, Մեթոդական ձեռնարկ, Երևան, 2012 10 Ս.

Արրահաման, Ն. Պառնապյան, Հ. Օհանյան, Խ. Բարիկյան, Ժամանակակից հայոց լեզու, հ. 3, Ե., 1976 Սահմանադրության մասին օրենք, 1992 10 Ս.

Բուն բացահայտիչ

Բուն բացահայտիչը իր լրացյալի՝ բացահայտյալի կրկնությունն է այլ բառով/բառերով/ կամ բառակապակցությամբ, որը ամբողջացնում, հստակեցնում է բացահայտյալի էռությունը: Այն հիմնականում արտահայտվում է գոյականներով, իսկ մյուս խոսքի մասերը բացահայտչի պաշտոն կատարում են միայն գոյականաբար գործածվելիս: Բացահայտիչը լինում է նախադասության տարբեր անդամների լրացում՝ ենթակայի, որոշի, հատկացնի, վերադրի, խնդրի, պարագաների, կամ բացահայտիչն ու բացահայտյալը միասին լինում են նախադասության տարբեր անդամներ՝ ենթակա, որոշի և այլն:

Օրինակներ՝

- Դիլանը՝ հարևանի տղան, ջուր էր ցնցում ողկույզի պես զանգուր նրա մազերին:
- Իմ հայրենիքը՝ Հայաստանը, թանգարան է բաց երկնքի տակ:

Բացահայտիչը, ինչպես և բացահայտյալը կարող են արտահայտվել ոչ միայն բառով, այլև բառակապակցությամբ: Եթե բացահայտիչն արտահայտվում է բառակապակցությամբ, նրա գերադաս անդամը՝ բուն բացահայտիչն է համաձայնում բացահայտյալի հետ: Եթե երկուսն էլ բառակապակցություններ են, համաձայնում են երկուսի գերադաս անդամները: Բուն բացահայտիչը բացահայտյալից միշտ տրոհվում է բութով, իսկ նախադասության մյուս անդամներից՝ ստորակետով՝ բացառությամբ չորս դեպքերի՝

ա/Եթե բացահայտիչն ու բացահայտյալը դրված են սեռական հոլովով

բ/ Եթե բացահայտիչը գործածվում է կապի հետ

գ/ Եթե բացահայտչին հաջորդում է կ շաղկապը

դ/ Եթե բացահայտչին հաջորդում է օժանդակ բայ:

Օրինակներ՝

- Նրա՝ իմ առաջին ուսուցուիհու մեղմ ժպիտը երբեք չեմ մոռանա:
- Արամի՝ լավագույն ուսանողի մասին էին բոլորը խոսում:
- Հովհաննես Թումանյանը՝ ամենայն հայոց բանաստեղծն էլ միացավ այդ պայքարին:
- Հավիաննես Թումանյանը՝ ամենայն հայոց բանաստեղծն էր այցելել մանուկներին:

Մասնական բացահայտիչն ի տարբերություն սովորական բացահայտչի՝ մասնական բացահայտիչը լիովին չի կրկնում իր բացահայտյալին, այլ բացահայտում է նրա մի կողմը, մի հատկանիշը, ուստի նա բացահայտյալի հետ կապակցվում է որպես, իբրև, ինչպես կապերով:

Մասնական բացահայտիչը, ի տարբերություն բուն բացահայտչի, որի շարադասությունը կայուն է, ունի ազատ շարադասություն. Այսինքն՝ կարող է շարադասվել բացահայտյալից առաջ և հետո: Իսկ նրա կետադրության մասին պետք է իմանալ հետևյալը. նախադաս կիրառվելու դեպքում մասնական բացահայտչի վրա դրվում է բույժ, իսկ բացահայտյալից հետո՝ ոչ մի նշան: Իսկ եթե մասնական բացահայտիչը գործածվում է վերջադաս, բուն բացահայտչի նման բացահայտյալից տրոհվում է բութով, նախադասության մյուս անդամներից՝ ստորակետով:

Մասնական բացահայտիչները բացահայտիչների հետ ունեն հոլովական և թվային համաձայնություն, իսկ դիմային և հոդով համաձայնություն սվորաբար չունեն:

Օրինակներ՝

- Իբրև վաղեմի պատմագիր՝ ես դողացող ձեռքերով գրում եմ իմ պատմության վերջին էջերը:
- Նա՝ որպես տեղանքին լավ ծանոթ երիտասարդ, ուղեկցում էր հնագետներին:

Մասնավորող պարագայական բացահայտիչ

Բացահայտչի այս տեսակը վերաբերում է միայն տեղի և ժամանակի պարագաներին: Այն ավելի է կոնկրետացնում ու որոշակի դարձնում գործողության կատարման տեղն ու ժամանակը:

Մասնավորող պարագայական բացահայտիչը իր բացահայտյալի հետ սովորաբար չի համաձայնում ո՛չ թվով, ո՞չ էլ հոլովով: Ինչ վերաբերում է նրանց դիմային և թվային համաձայնությանը, ապա խոսք լինել չի կարող, որովհետև ժամանակի ու տեղի պարագաների պաշտոն կատարող բառերը դեմքի հատկանիշ չունեն, իսկ թվային համաձայնությունը պարտադիր չէ, բայց հնարավոր է՝ կապված ինչ խոսքի մասով արտահայտված լինելուն:

Օրինակներ՝

- Մի անգամ Էլ՝ շատ տարիներ առաջ, ճոնչաց այգու դռնակը:
- Երկու լեռնաշղթայի արանքում՝ նեղ հովտի վրա, ընկած է այն փոքրիկ քաղաքը: Բացահայտիչ թեմայի ուսուցման ավարտին ևս կարելի է հանձնարարել ստեղծագործական բնույթի տարբեր առաջադրանքներ, որոնց դեպքում աշակերտը կկարողանա կիրառել իր անցած քերականական գիտելիքները՝
  - . տերսում գտնել բացահայտիչները և որոշել դրանց տեսակը
  - . տրված նախադասություններից դուրս գրել բացահայտիչները և որոշել նրանց արտահայտությունը

. տեքստում որոշել բացահայտչի շարադասությունը և ճիշտ կետադրել
. կազմել նախադասություններ նախադաս, միջադաս, վերջադաս մասնական
բացահայտիչներով և կետադրել:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Գոյական անդամի լրացունմերը իրենց կարևոր և առանձնահատուկ տեղն ունեն նախադասության երկրորդական անդամների շարքում: Նրանց ուսուցումը, յուրացումը պահանջում են բարդ ու հետևողական աշխատանք: Պետք է իրականացնել համակարգված ուսուցում որոշչի, հատկացուցչի, բացահայտչի կետադրությունը, շարադասությունը ուսուցանելու համար: Գոյականական անդամի լրացունմերի յուրացումը կօգնի ճիշտ ներկայացնել ասելիքը, հարստացնել բառապաշարը, խուսափել տարածված սխալներից:

Քերականական այս նյութի ուսուցումը (Գոյականական անդամի լրացումներ) հետապնդում է կարևորագույն նպատակ.

- . սովորողների բանավոր և գրավոր խոսքի զարգացումը, որը իրականանում է սովորողների գործուն մասնակցության ապահովման ձանապարհով
.ապահովում է նրանց ձանաշողական, հաղորդակցական, համագործակցային, ստեղծագործական կարողությունների ձևավորումը, զարգացումը և ամրապնդումը Արդյունավետ ուսուցման երաշխիքներից մեկն էլ յուրաքանչյուր դասին համապատասխան նյութի յուացումը բոլոր աշակերտների համար ապահովելն է: Շատ կարևոր է այն, որ աշակերտները նյութը յուրացնեն ոչ միայն լսելով, դիտելով, մտապահելով, անգիր վերարտադրելով, այլև մասնակցելով, մտածելով, հաղորդակցվելով, հարցնելով: Աշակերտը պասիվ լսողից պետք է դառնա գործնքացի ակտիվ մասնակիցը: Չպետք է մոռանալ հայտնի ասացվածքը. «Ես լսում եմ և մոռանում, ես տեսնում եմ և հիշում, ես կատարում եմ և սովորում»:

Հետազոտության թեմայի ուսուցման արդյունավետությունն ապահովելու համար անհրաժեշտ է ուսուցման ակտիվ մեթոդների կիրառությունը, ինչը նպաստում է աշակերտների գործուն մասնակցությանը լեզվաբերականական նյութի յուրացմանը: Զարգանում են սովորողի լեզվամտածողությունը, ստեղծագործական կարողությունը և կապակցված խոսք կազմելու ունակությունը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Ս. Աբրահամյան, Ժամանակակից հայերենի քերականություն, Ե., 1969
2. Արտ. Պապոյան, Խ. Բաղիկյան, Ժամանակակից հայոց լեզվի շարահյուսություն, Ե., 2003
3. Լ. Եզեկյան, Ոճագիտություն, Ե., 2003
4. Մ. Աբեղյան, Հայոց լեզվի տեսություն, Ե., 1965
5. Ն. Տողանյան, Թ. Թովմասյան, Լ. Գրիգորյան, Մեթոդական ձեռնարկ, Երևան, 2012
6. Ս. Աբրահամյան, Ն. Պառնասյան, Հ. Օհանյան, Խ. Բաղիկյան, Ժամանակակից հայոց լեզու, հ. 3, Ե., 1976
7. Ռ. Իշխանյան, Արդի հայերենի շարահյուսություն, Պարզ նախադասություն, Ե., 1986
8. Ակսել Բակունց, Պատմվածքներ, Երևան, 1969
9. Վիքիպեդիա
<https://hy.wikipedia.org/>